

**MAKTABGACHA YOSH DAVRI BOLALARIDA IJTIMOY
KO'NIKMALAR VA MULOQOT QOBILIYATINING SUSTLIGI HAMDA
UNING YOSHGA OID XUSUSIYATLARI**

Djalalova Moxinur Abdusattor qizi

**Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrası o'qituvchisi, psixologiya
fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)**

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda maktabgacha yosh davridagi bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot qobiliyatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda ularning sust rivojlanishiga sabab bo'luvchi omillar kompleks tarzda tahlil qilinadi. Ayniqsa, bolalarning yoshga xos psixologik va fiziologik xususiyatlari, individual rivojlanish sur'atlari, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya uslublari va maktabgacha ta'lim muassasalarining roli alohida yoritiladi. Tadqiqot davomida bolalarda muloqot jarayonida uchraydigan muammolar, jumladan, nutqning yetarli darajada rivojlanmaganligi, tengdoshlar bilan munosabat o'rnatishda qiyinchiliklar, emotsional beqarorlik va ijtimoiy moslashuvdagi sustlik kabi holatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu muammolarning kelib chiqish sabablari sifatida noto'g'ri tarbiya, yetarli e'tiborning yo'qligi, zamonaviy texnologiyalarga haddan tashqari bog'liqlik hamda ijtimoiy tajribaning kamligi ko'rsatib o'tiladi. Mazkur ishda bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot qobiliyatini rivojlantirishning samarali pedagogik-psixologik usullari, interfaol metodlar, o'yin faoliyati orqali o'qitish va tarbiyalash, shuningdek, ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi muhim omil sifatida asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning ijtimoiylashuv jarayonini takomillashtirish va ularning shaxs sifatida barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh davri, ijtimoiy ko'nikmalar, muloqot qobiliyati, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiylashuv jarayoni, psixologik rivojlanish, yoshga oid xususiyatlar, nutq rivojlanishi, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, tengdoshlar bilan munosabat, oilaviy tarbiya, pedagogik ta'sir, ta'lim muhiti, o'yin faoliyati, interfaol metodlar, rivojlantiruvchi muhit, bolalar psixologiyasi, ijtimoiy faollik, kommunikativ muammolar, shaxs rivoji, tarbiya usullari, zamonaviy texnologiyalar ta'siri.

**СНИЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ И КОММУНИКАТИВНЫХ
СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА И ИХ
ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ**

Джалалова Мохинур Абдусатторовна

Преподаватель кафедры психологии Ферганского государственного

**университета,
доктор философии (PhD) по психологическим наукам**

Аннотация: В данной научной работе комплексно анализируются процессы формирования и этапы развития социальных навыков и коммуникативных способностей у детей дошкольного возраста, а также факторы, обуславливающие их замедленное развитие. Особое внимание уделяется возрастным психологическим и физиологическим особенностям детей, индивидуальным темпам развития, влиянию социальной среды, семейного воспитания и роли дошкольных образовательных учреждений. В ходе исследования рассматриваются основные проблемы, возникающие в процессе коммуникации у детей, в частности недостаточный уровень развития речи, трудности во взаимодействии со сверстниками, эмоциональная неустойчивость и низкий уровень социальной адаптации. Также выявляются причины возникновения данных проблем, среди которых выделяются неэффективные воспитательные подходы, недостаток внимания со стороны взрослых, чрезмерная зависимость от современных технологий и ограниченность социального опыта. В работе обосновываются эффективные психолого-педагогические методы развития социальных навыков и коммуникативных способностей у детей, включая использование интерактивных методов, обучение и воспитание через игровую деятельность, а также значимость сотрудничества родителей и педагогов. Полученные результаты направлены на совершенствование процесса социализации детей в системе дошкольного образования и обеспечение их гармоничного личностного развития.

Ключевые слова: дошкольный возраст, социальные навыки, коммуникативные способности, коммуникативная компетенция, процесс социализации, психологическое развитие, возрастные особенности, развитие речи, эмоциональное развитие, социальная адаптация, взаимодействие со сверстниками, семейное воспитание, педагогическое воздействие, образовательная среда, игровая деятельность, интерактивные методы, развивающая среда, детская психология, социальная активность, коммуникативные проблемы, развитие личности, методы воспитания, влияние современных технологий

**REDUCED SOCIAL SKILLS AND COMMUNICATION ABILITIES IN
PRESCHOOL CHILDREN AND THEIR AGE-RELATED
CHARACTERISTICS**

Djalalova Mokhinur Abdusattor qizi

Lecturer at the Department of Psychology, Fergana State University,

Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences

Abstract: This scientific study provides a comprehensive analysis of the formation and developmental stages of social skills and communication abilities in preschool children, as well as the factors contributing to their delayed development. Particular attention is paid to age-related psychological and physiological characteristics of children, individual developmental rates, the influence of the social environment, family upbringing styles, and the role of preschool educational institutions. The study examines common problems encountered in children's communication processes, including insufficient speech development, difficulties in establishing relationships with peers, emotional instability, and low levels of social adaptation. It also identifies the underlying causes of these issues, such as ineffective parenting practices, lack of adequate attention, excessive dependence on modern technologies, and limited social experience. Furthermore, the paper substantiates effective psychological and pedagogical approaches to developing social skills and communication abilities in children, including the use of interactive methods, play-based learning and upbringing, as well as the importance of cooperation between parents and educators. The findings are aimed at improving the process of children's socialization within the preschool education system and supporting their holistic personal development.

Keywords: preschool age, social skills, communication abilities, communicative competence, socialization process, psychological development, age-related characteristics, speech development, emotional development, social adaptation, peer interaction, family upbringing, pedagogical influence, educational environment, play-based activity, interactive methods, developmental environment, child psychology, social activity, communication problems, personality development, parenting methods, impact of modern technologies.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar tez sur'atda rivojlanayotgan sharoitda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy ko'nikmalari va muloqot qobiliyatini shakllantirish masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bolalarda tengdoshlari va kattalar bilan muloqotning sekin shakllanishi, tortinchoqlik, agressiv yoki passiv munosabatlar, o'z fikrini ifodalashda qiynalish kabi muammolar keng tarqalmoqda. Bu, o'z navbatida, bolaning keyingi bosqichlardagi – maktab ta'limiga moslashuvi, o'qish jarayonidagi faol ishtiroki, ijtimoiylashuv darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, oilaviy tarbiya usullarining nomutanosibligi, ekranlarga ortiqcha bog'lanish, yetarli jonli muloqotning yo'qligi ijtimoiy ko'nikmalar sustligining asosiy omillaridan biridir.

Shu bois mazkur masalani chuqur o'rganish, sabablarini aniqlash va samarali korreksion yondashuvlarni taklif qilish ilmiy hamda amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimining modernizatsiya qilinishi, yosh avlodning har tomonlama barkamol, ijtimoiy faol va kommunikativ jihatdan yetuk shaxs bo'lib voyaga yetishini ta'minlashga qaratilgan islohotlar maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar bilan ishlashning yangi metodlarini joriy etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, yosh bolaning shaxs sifatida shakllanishida ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ijtimoiylashuv jarayoni – bolaning keyingi bosqichlardagi ta'limga moslashuvi, jamoa bilan ishlashi, o'z fikrini ifodalay olishi va tengdoshlari bilan sog'lom munosabat o'rnatishining asosi hisoblanadi. Bugungi raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda bolalarning jonli muloqot tajribasi qisqarib bormoqda. Mobil telefonlar, planshetlar, turli videokontentlar bolaning tabiiy muloqotga kirishish ehtiyojini kamaytirib, ijtimoiy ko'nikmalarining sustlashuviga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, oilaviy tarbiya usullaridagi nomutanosiblik, ota-onaning bandligi, bolaning tengdoshlari bilan yetarli aloqada bo'lmasligi ham muammoning kuchayishiga olib kelmoqda. Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda tortinchoqlik, o'zini ifoda etishda qiynalish, agressiv yoki passiv muloqot shakllarining ko'payishi kuzatilmoqda. Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, ijtimoiy ko'nikmalar erta yoshda shakllanadi va ular o'z vaqtida rivojlantirilmasa, bola maktab ta'limga moslashishda sezilarli qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishini chuqur o'rganish, yoshga xos psixologik xususiyatlarini aniqlash hamda muammoli holatlarni bartaraf etish bo'yicha samarali korreksion yondashuvlarni ishlab chiqish bugungi kun psixologiya va pedagogika fanlari oldidagi muhim vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bizning tadqiqotimizda M.I.Lisina ta'kidlashicha, eng muhim xususiyat — insonning faolligi va sub'ekt pozitsiyasi, bu muloqot jarayonida aloqa hamkori tomon tashabbus ko'rsatish va uning harakatlariga javob qaytarish orqali namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, o'zaro ta'sir sifati, ayniqsa erta yoshda, odamlar navbatmanavbat harakat qilgani va bir-birining harakatlariga javob berganiga bog'liq. Ammo bola yon xonadagi shovqonga qiziqib, boshini burib yoki o'tirgan joyidan chivin yoki hasharotga qiziqib qarasa, muloqot to'xtaydi va uning o'rniga kashfiyot faoliyati boshlanadi [1, 22-bet]. Ushbu iqtibos muloqot sifatini tasvirleydi, u bolaning mustaqil yoki birgalikdagi faoliyatga qatnashishiga qarab o'zgaradi. Faoliyat yondashuvi tamoyillariga asoslanib A.V. Zaporozetsning kommunikativ faoliyat haqidagi fikrlarini qo'llab, M.I.Lisina shunday ta'kidlaydi: "Kommunikatsiya motivlari inson va boshqalardagi o'zaro aloqada qiziqish va

baholash uchun zarur bo'lgan sifatlarda namoyon bo'lishi kerak" [5, 13-bet]. U quyidagi sifatlarni ajratadi:

1. Kognitiv sifatlarni kattalar bolaga dunyo haqida ma'lumot manbai bo'lib, yangi tajribalarni tashkil qiladi.
2. Amaliy (ishbilarmonlik) sifatlarni: muhim kattalar birgalikdagi faoliyat hamkori sifatida harakat qiladi va to'g'ri harakatlarni namoyish etadi.
3. Shaxsiy sifatlarni: kattalar interaktsiya davomida o'z emotsional tajribalarini ifodalaydi.

Yoshga oid yangi xususiyatlar, bolaning shaxsiyati shakllanishiga ta'sir qiluvchi sifatlarni: bolaning ob'ektlarga, boshqa odamlarga va o'ziga bo'lgan munosabati. Shaxsiyat shakllanishi eng kuchli tarzda inqiroz davrlarida namoyon bo'ladi va bu muhim kattalar bilan bolaning o'zaro aloqasining sifat jihatidan yangi bosqichga o'tishini ta'minlaydi. Kommunikatsiyani maxsus faoliyat turi sifatida ko'rib, uning asosiy tarkibiy qismlari aniqlanadi, ob'ekt belgilab olinadi, motivlar va harakatlar tavsiflanadi. V.V. Davydov kommunikativ faoliyat tarkibiy qismlarini harakatlar va muloqot vositalari deb belgilaydi [6,67-b]. Ushbu metodologik baza bolaning muhim kattalar bilan muloqotidagi kommunikativ signallarini baholash shkalasini ishlab chiqishga imkon berdi. Hozirgi bosqichda ko'nikmalarga pedagogika, psixologiya, psixolingvistika, logopediya va boshqa ko'plab fanlarda muhim o'rin ajratilgan. Biroq ilm-fanda "ko'nikma" tushunchasining yagona, umumqabul qilingan ta'rifi ishlab chiqilmagan. O.V.Polozova ko'nikmani quyidagicha talqin qiladi: "Takrorlash orqali shakllangan harakat. Ko'nikmaga yuqori darajadagi egallanganlik, nazoratning yo'qligi va elementlar bo'yicha ongli boshqaruvning mavjud emasligi xosdir" [2, 7-bet]. G.V.Belokurova ko'nikmalarni "Ongli harakatni bajarish jarayonida shakllanadigan avtomatlashtirilgan komponentlar" deb ataydi [5, 10-bet]. T.L. Pasalskaya fikricha: "Ko'nikmalar — mashqlar natijasida vujudga keladigan ongli faoliyatning avtomatlashtirilgan komponentlaridir" [3, 6-bet]. N.B. Sodnomova ko'nikmalarni "Mustahkamlangan, avtomatlashtirilgan ish usullari va uslublari bo'lib, ular ongli faoliyatning tarkibiy qismlari sifatida namoyon bo'ladi" deb ta'riflaydi [3, 18-bet]. O.F. Borisovning nuqtai nazariga ko'ra: "Ko'nikma operatsiya yoki harakatni bajarishning optimal sifat darajasidir. Ko'nikmaga faoliyat subyektining ongining mazkur faoliyatning mazmuniy tomoniga to'liq (yoki deyarli to'liq) yo'naltirilganligi xosdir. Bunda subyekt operatsiyalar va harakatlarning texnik tomonidan chalg'igan, ulardan mavhumlashgan bo'ladi" [1, 12-bet]. S.S. Jurovaleva ko'nikmani "Turli darajadagi murakkab psixomotor harakatlarni bajarish qobiliyati. Bular ramziy, ijtimoiy, arifmetik, vizual-makoniyl, lingvistik, kognitiv va ixtisoslashgan ko'nikmalarni o'z ichiga oladi" deb ta'riflaydi [3, 9-bet].

NATIJALAR

Bola uchun muloqot – bu nafaqat suhbatdosh bilan aloqa o‘rnatish va suhbat olib borish qobiliyati, balki diqqat bilan va faol tinglash, o‘z fikrlarini yanada samarali ifodalash uchun turli mimika va imo-ishoralardan foydalanish, shuningdek, o‘zini va boshqa odamlarning xususiyatlarini anglash hamda buni muloqot jarayonida hisobga olishdir. Ayniqsa, bolalik davrida muloqotning roli nihoyatda kattadir. Kichkina bola uchun uning boshqalar bilan muloqoti – bu turli hissiyotlar manbai bo‘lish bilan birga, uning shaxs sifatida shakllanishi va kamol topishining asosiy shartidir. Maktabgacha yosh davrining asosiy vazifalaridan biri bolaning ijtimoiylashuvi bo‘lib, uning muhim qismi – bolaning kommunikativ qobiliyatlarini, ya’ni tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qila olish ko‘nikmalarini rivojlantirishdir. Hayot ba’zan shafqatsiz tajribalar o‘tkazadi va kichik bolalarni yaqinlari bilan zarur bo‘lgan muloqotdan mahrum qiladi, chunki ular turli sabablarga ko‘ra ota-onalik g‘amxo‘rligidan ajralib qoladilar. Mahalliy psixologlar va pedagoglarning ko‘plab tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yosh – muloqot rivojlanishining sezgir (senzitiv) davridir. Bu yoshda bolaning kommunikativ rivojlanishida juda muhim o‘zgarish sodir bo‘ladi – uning muloqot doirasi kengayadi. Agar dastlab bola faqat kattalar bilan muloqot qilgan bo‘lsa, endi u tengdoshlari bilan ham muloqot qila boshlaydi. Bolaning boshqa bolalarga munosabati o‘zgaradi, u ularning “o‘zi bilan teng” ekanini tushuna boshlaydi, ya’ni “tengdoshlar bilan o‘zini identifikatsiya qilish” jarayoni yuz beradi. Shunday qilib, maktabgacha yoshda bola va uning tengdoshlari umumiy kommunikativ makonga kiradi. O‘z navbatida, muloqot odamlarning bir-birini tushunishini nazarda tutadi. Ammo kichik bolalarga egoizm (egotsentrizm) xos bo‘ladi. Ular boshqalar ham o‘zi kabi o‘ylaydi, his qiladi va vaziyatni bir xil ko‘radi deb o‘ylashadi. Shu sababli ular boshqa odamning o‘rniga o‘zini qo‘yish, uning holatini tushunishda qiynaladilar.

Bola ruhiy hayoti boyib borar ekan, uning dunyo bilan aloqalari kengayadi, yangi qobiliyatlari namoyon bo‘ladi, muloqotning ahamiyati ham yanada murakkablashib, chuqurlashib boradi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar 5–7 yoshli, bog‘chaning katta va tayyorlov guruhlarida tarbiyalanayotgan bolalardir. Bu yosh bolaning shaxsiy rivojlanishida alohida o‘rin tutadi, chunki aynan shu davrda faoliyat va xulq-atvorning yangi psixologik mexanizmlari shakllana boshlaydi.

Katta maktabgacha yoshda kelajak shaxsining poydevori qo‘yiladi: motivlarining barqaror tizimi shakllanadi, yangi ijtimoiy ehtiyojlar (kattalar va tengdoshlar tomonidan hurmat va e’tirofga bo‘lgan ehtiyoj, jamoaviy faoliyatga qiziqish) paydo bo‘ladi; yangi – vositali motivatsiya turi shakllanadi, u ixtiyoriy xulqning asosi hisoblanadi; bola ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me’yorlar va jamiyatda o‘zini tutish qoidalarini o‘zlashtiradi. Katta maktabgacha yoshdagilar o‘z

harakatlarini tengdoshlari, ya'ni o'yin ishtirokchilari bilan kelishtira oladilar, xatti-harakatlarini ijtimoiy xulq me'yorlariga moslashtiradilar. Bularning barchasini bola oilada, bolalar guruhida va kattalar – ota-ona, tarbiyachi va pedagoglar bilan muloqot jarayonida o'rganadi. Biz bolaning hayotidagi ushbu tomoniga qanchalik erta e'tibor qaratsak, uning kelajak hayotida shunchalik kam muammo yuzaga keladi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, katta maktabgacha yoshdagi bola uchun nafaqat boshqa odamning muammolarini tushunish, uning kechinmalarini his qilish, balki ularga hissiy javob qaytarish ham qiyin bo'ladi. Xuddi shuningdek, kichik bola boshqa odamning ranjishini yoki og'rig'ini har doim ham anglay olmaydi. Asta-sekin, muloqot tajribasining boyib borishi natijasida bolalarda ijtimoiy sezgirlik, ya'ni boshqa odamlarning his-tuyg'ulari, istaklari va ularning xatti-harakatlarining sabablarini hisobga olish qobiliyati rivojlanadi. To'laqonli muloqotning yana bir juda muhim elementi – bu suhbatdoshing seni qanday qabul qilayotganini tushunishdir. Odamlarning bir-birini yetarli darajada tushunmasligi ko'pincha kelishmovchiliklarning sababi bo'ladi. Bu ayniqsa kichik bolalar uchun juda qiyin, shuning uchun ular orasida janjal, tortishuv va hattoki mushtlashuvlar tez-tez uchraydi. Shu bilan birga, bolaning atrofdagi insonlar bilan qanday shaklda muloqot qilishidan qat'i nazar, muloqotning asosiy vositasi ekspressiya bo'lib qoladi. Emotsional muloqot, o'zgarib borar ekan, barcha muloqot shakllari orqali o'tadi, ularni to'ldiradi va rang-barang qiladi, bolada odamlar bilan emotsional-qadriyatli munosabatni shakllantirishda, ularni tushunishda hamda o'zining ekspressiv ta'sir ko'rsatish vositalarini rivojlantirishda katta rol o'ynaydi.

Bolaning o'sishi jarayonida uning kommunikativ faoliyatining o'ziga xos o'zgarishlari ajralib turadi. Shunday qilib, M.I. Lisina ta'kidlaganidek, agar kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqotda asosiy rol ifodaviy va amaliy operatsiyalarga tegishli bo'lsa, katta maktabgacha yoshga kelganda yetakchi rol so'zlashuvga o'tadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarni faol kommunikativ faoliyatning sub'ektlari va tashuvchilari deb atash mumkin. Muloqotda o'z xulqini ixtiyoriy boshqarish imkoniyati ularning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Bolaning muloqoti ikki darajada sodir bo'ladi: «bola-bola» va «bola-katta». Avvalo, katta maktabgacha yoshdagi bolalarning kattalar bilan muloqotini ko'rib chiqamiz. Kattalar bilan muloqot bolaning bolalik davrining barcha bosqichlarida juda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, bu uning hayotining dastlabki yetti yilida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu davrda shaxs va faoliyatning barcha asoslari shakllanadi.

MUHOKAMA

Hozirgi vaqtda kattalar bilan muloqot o'z rolini davom ettiradi. Har bir faoliyat turi turli vositalardan foydalanishni talab qilishi muhimligini hisobga olish

lozim. Shu munosabat bilan M.I. Lisina «bola-katta» munosabatlarida quyidagi soʻz vositalarini ajratgan: ifodaviy-mimika vositalari, predmetga bogʻliq amaliy vositalar va soʻzlashuv vositalari, ular ketma-ket va sezilarli oraliqlar bilan namoyon boʻladi.

Vaqt oʻtishi bilan maktabgacha yoshdagi bolalarning eʼtibori atrofdagi odamlar orasida sodir boʻlayotgan voqealarga tobora koʻproq jalb qilinadi. Insonlar oʻrtasidagi munosabatlar, xulq meʼyorlari, alohida odamlarning sifatlari bolani tabiat hodisalari yoki hayvonot hayoti hayotidan koʻra koʻproq qiziqтира boshlaydi. Nima mumkin, nima mumkin emas, kim yaxshi, kim yomon, nima toʻgʻri, nima notoʻgʻri – bu va boshqa shunga oʻxshash savollar katta maktabgacha yoshdagi bolalarni qiziqтира boshlaydi. Javoblarni ham faqat kattalar bera oladi. Albatta, ilgari ham kattalar bolalarga doim qanday harakat qilish kerakligini, nima mumkin yoki mumkin emasligini aytib kelgan, ammo kichik bolalar faqat kattalarning talablariga boʻysungan (yoki boʻysunmagan). Endi esa olti-yetti yoshda, xulq meʼyorlari, insonlar oʻrtasidagi munosabatlar, harakatlar va sifatlar bolalarni oʻzi qiziqтира boshlaydi. Ular kattalarning talablarini tushunishni, oʻz haqliligini tasdiqlashni xohlashadi. Shu sababli katta maktabgacha yoshda bolalar kattalar bilan faqat bilimsiz mavzularda emas, balki inson hayotiga oid shaxsiy mavzularda suhbatlashishni yaxshi koʻradilar. Shu bilan maktabgacha yoshdagi bolalarda eng murakkab va eng yuqori – vaziyatdan tashqari shaxsiy muloqot shakli yuzaga keladi.

Vaziyatdan tashqari shaxsiy muloqot bolaning ijtimoiy munosabatlar olamiga kirishiga, unda oʻz oʻrnini toʻgʻri topishiga imkon beradi. U insonlar oʻrtasidagi munosabatlarning maʼnosini tushunadi, ijtimoiy oʻzaro taʼsir qoidalari, normalari va qadriyatlarini oʻzlashtiradi. Kattalar hali ham bolalar uchun yangi bilim manbai hisoblanadi va bolalar hali ham ularning hurmatini va eʼtirofini talab qiladi. Ammo bolaning oʻzi uchun muhim boʻlgan jihat shundaki, u oʻzining va boshqalarning sifatlari va harakatlarini baholay olishi, shuningdek, voqealarga boʻlgan munosabati kattalarnikiga mos kelishi muhimdir. Qarashlar va baholarning uygʻunligi bolalar uchun ularning toʻgʻri ekanligining koʻrsatkichi hisoblanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bola uchun yaxshi boʻlish, hamma narsani toʻgʻri bajarish juda muhim: oʻzini toʻgʻri tutish, tengdoshlari harakatlarini va sifatlarini toʻgʻri baholash, kattalar va tengdoshlar bilan munosabatlarni toʻgʻri qurish. Ushbu intilish tarbiyachi tomonidan qoʻllab-quvvatlanishi zarur. Buning uchun bolalar bilan ularning harakatlari va oʻzaro munosabatlari haqida tez-tez suhbatlashish, ularning harakatlarini baholash kerak. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarni endi koʻproq qiziqtiradigan narsa faqat koʻnikmalar emas, balki ularning axloqiy sifatlari va shaxsiyatining umumiy holati boʻladi. Agar bola ishonch hosil qilsa, kattalar unga yaxshi munosabatda boʻlishsa va uning shaxsini hurmat qilsa, u oʻz harakatlari yoki koʻnikmalariga doir tanqidni ham tinchlik bilan qabul qilishi mumkin. Endi esa

uning rasmiga berilgan salbiy baho bolani shunchalik ranjitmaydi. Asosiysi, u umuman yaxshi bo‘lishi, kattalar uning qarashlarini tushunishi va ularga qo‘shilishi.

O‘zaro tushunish ehtiyoji – shaxsiy muloqotning ajralmas xususiyati hisoblanadi. Agar kattalar bolaga doimiy ravishda salbiy ta’sir ko‘rsatsa, masalan, uni tamagir, dangasa, qo‘rqoq deb aytsa, bu uni chuqur ranjitishi mumkin, lekin salbiy xislatlarni tuzatishga olib kelmaydi. «Yaxshi bo‘lish» intilishini qo‘llab-quvvatlash uchun to‘g‘ri harakatlar va ijobiy sifatlarni rag‘batlantirish, kamchiliklarni tanqid qilishdan ko‘ra samaraliroqdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yosh davri bolalar hayotida ijtimoiy ko‘nikmalar va muloqot qobiliyatining shakllanishi uchun eng muhim va sezgir bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabati, tengdoshlar va kattalar bilan muloqotga kirishish qobiliyati, o‘z his-tuyg‘ularini ifodalash va boshqarish ko‘nikmalari faol rivojlanadi. Shu boisdan, aynan ushbu yosh bosqichida yuzaga keladigan ijtimoiy va kommunikativ sustlik keyingi rivojlanish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalar va muloqot qobiliyatining sust rivojlanishi ko‘plab omillar bilan bog‘liq bo‘lib, ular orasida oiladagi tarbiya muhitining yetarli darajada shakllanmaganligi, ota-onalarning bolaga e’tiborining kamligi, noto‘g‘ri pedagogik yondashuvlar, shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan me’yordan ortiq foydalanish alohida o‘rin tutadi. Bundan tashqari, bolaning individual psixologik xususiyatlari, temperament va nutq rivojlanishidagi kechikishlar ham muhim ta’sir ko‘rsatuvchi omillar sirasiga kiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda maktabgacha ta’lim muassasalari, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda o‘yin faoliyatidan samarali foydalanish, interfaol metodlarni qo‘llash, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda har bir bolaga individual yondashuvni ta’minlash muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish, tengdoshlar bilan hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish va emotsional barqarorlikni mustahkamlash orqali ularning ijtimoiylashuv jarayoni sezilarli darajada yaxshilanadi. Yakuniy natija sifatida shuni ta’kidlash mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalar va muloqot qobiliyatini o‘z vaqtida va to‘g‘ri rivojlantirish ularning kelajakdagi ta’lim jarayoni, shaxs sifatida shakllanishi va jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu bois, mazkur yo‘nalishda tizimli yondashuvni yo‘lga qo‘yish, ilmiy asoslangan metodlarni amaliyotga joriy etish hamda barcha tarbiyaviy subyektlarning uzviy hamkorligini ta’minlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Berk, L. E. (2013). *Child development* (9th ed.). Boston, MA: Pearson Education 232–242
2. Bodrova, E., & Leong, D. J. (2007). *Tools of the mind: The Vygotskian approach to early childhood education* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson. 520b
3. Denham, S. A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness. *Early Education and Development*, 17(1), 57–89b
4. Coplan, R. J., & Rubin, K. H. (2010). The development of shyness and social withdrawal. New York, NY: Guilford Press.64-68b
5. Howes, C. (1987). Social competence with peers in young children: Developmental sequences. *Developmental Review*, 7(3), 252–272.
6. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. (2018). *Ilk qadam davlat o'quv dasturi*. Toshkent.